

Makalenin Geliş Tarihi: 01.07.2018
Kabul Tarihi: 08.07.2018
Makalenin Türü: Derleme

CUMHURİYETİN İLÂN EDİLİŞİ VE HALİFELİĞİN KALDIRILMASI SÜRECİNDE “İSTİKBAL” GAZETESİ’NDE LÜTFİ FİKRİ BEY

LÜTFİ FİKRİ BEY IN “İSTİKBAL” NEWSPAPER DURING THE ANNOUNCEMENT OF THE REPUBLIC AND ABOLISHMENT OF CALIPHATE

Dr.Öğr.Üyesi Asuman DEMİRCİOĞLU*

ÖZ

“İstikbal” gazetesi Trabzon’da yayınlanmıştır. Milli Mücadele desteklenmiştir. Daha sonra TBMM’de İkinci Gruba destek veren yazılar yazılmıştır. Milli hâkimiyetin Meclis’te tecelli etmesi savunulmuştur.

Bu da ancak şahsi hürriyetin güvencede olmasıyla sağlanabilecektir. İkinci TBMM için gerçekleştirilecek seçimlerinde seçimlere müdahale edilmemesi istenilmiştir. Cumhuriyete değil ilân edilmesine karşı çıkmış, halifeliğin kaldırılmasına tepki gösterilmiştir. Bu süreçte Lütfi Fikri Bey İstiklal Mahkemesi’nde yargılanmıştır. Lütfi Fikri Bey’e destek verilmiştir. Bu bağlamda kişi hak ve özgürlükleri, basın özgürlüğü, hukukun üstünlüğü konuları üzerinde durulmuştur.

Anahtar Kelimeler: İstikbal, Trabzon, Hakimiyet-i Milliye, İstiklal Mahkemeleri.

ABSTRACT

“İstikbal” was published in Trabzon. The National Struggle was supported by this newspaper. Later, essays supporting the second group in the Turkish Grand National Assembly were written.

This can be just achieved if the individual freedoms are safe. It was asked to avoid the interventions in elections for The Second the National Assembly. It was against in the manner of declaring the Republic. Indeed, there was no problem with the republican regime. It was reacted to the abolition of the Caliphate. Lütfi Fikri Bey was tried at The Independence Court in this process. Lütfi Fikri Bey was supported in the newspaper.

* Atatürk Üniversitesi, Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Enstitüsü Öğretim Üyesi: asuman@atauni.edu.tr

In this context, the issues of rights and freedoms of people, freedom of the press and the rule of law are emphasized.

Keywords: İstikbal, Trabzon, Hakimiyet-i Milliye, The Independence Court

10 Aralık 1918'de Trabzon'da yayınlanmaya başlayan “*İstikbal*” gazetesi¹, Trabzon Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti'nin yayın organıdır. İlk zamanlarda çok zor şartlarda² bir Rum matbaasında yayınlanmaya başlayan gazete³, 1920'den itibaren kendi matbaasında yayın hayatına devam etmiştir. Haftada iki gün olarak yayınlanmaya başlayan Gazete, 14 Aralık 1920'den 24 Ocak 1921'e kadar muhtelif günlerde, 27 Ocak 1921'de 210'ncu sayısından sonra Cumartesi dışında günlük, 30 Ocak 1923'den itibaren ise her gün yayınlanmıştır.

“*İstikbal*” gazetesi asıl haber kaynağını Anadolu Ajansı'ndan temin ettiği gibi İstanbul ve Ankara basınını da yakından takip etmiştir. Ayrıca başta Yunan, İngiliz ve Fransız gazeteleri olmak üzere Avrupa basınından, Batum'da yayınlanan “*İslam Gürcistanı*” gazetesi ile yine Gürcistan'ın resmi gazetesi olan “*Barba*” gazetesinden de yararlanılmıştır. Günlük haberlerle birlikte birçok makalenin yayınlandığı gazetenin Milli Mücadele'ye ilk günlerinden itibaren destek veren yayını⁴ “*Trabzon Meselesi*” sonrasında ortaya çıkan gelişmeler ve Trabzon Milletvekili “*Ali Şükrü Olayı*”⁵, BMM'nin feshedilerek yeni seçimlere gidilmesi ve Müdafaa-i Hukuk Grubu'nun Halk Fırkasına dönüştürülmesinden sonra BMM'ndeki ikinci grubu destekleyen yazılar yer almaya başlamıştır⁶.

“*İstikbal*” gazetesi, Anadolu'daki gazetelerin içinde en uzun ömürlü olanlardan biridir. Şeyh Sait İsyani vesilesiyle çıkarılan Takrir-i Sükûn Kanunu, Hükümete gazete kapatma yetkisi de vermişti. Buna dayanılarak 9 Mart 1925'de “*Sada-yı Hak*”, “*Kahkaha*” ve “*Presse du Soir*” yanı sıra “*İstikbal*” gazetesi de kapatılmıştır⁷. 23 Nisan

¹ Mesut Çapa'ya göre; Gazete'nin yayınlanmaya başlaması tarihi 10 Aralık 1918, Gazete'nin sahibi ve başyazarı Faik Ahmet'in (Barutçu) el yazması hatıralarında ise yayın tarihi 1338 senesi Kanun evvelin 11'nci (11 Aralık 1918)'dir.

² Ömer Sami Coşar, **Milli Mücadele Basını**, İstanbul, 1964, s.217.

³ 1904-1908'de kurulan Mihailidi Matbaası, Trabzon'un en büyük matbaasıdır. Trabzon'da çıkan Rum basının büyük bir kısmıyla “*Epuhi*” ve “*Farosianadolis*” gazeteleri bu matbaada basılıyordu. Matbaa aynı zamanda Rum faaliyetlerinin merkezi durumundaydı. (Hüseyin Albayrak, **Trabzon Basın Tarihi**, Ankara, 1994, s.304)

⁴ Faik Ahmet (Barutçu), **Hatıralar, Birinci Defter**, s.19.

⁵ Trabzon Mebusu Ali Şükrü Bey, İkinci Gruptan olup “*Tan*” gazetesi sahibidir. Mustafa Kemal Paşa'nın Muhafız Alay Komutanı Giresunlu Topal Osman Ağa tarafından öldürülmüş, Topal Osman Ağa da askerlerle giriştiği silahlı çatışma sonucunda öldürülmüştür. Bu olay Meclis'te İkinci Grup vekillerinin ve Trabzonluların tepkilerine yol açmıştır. **İstikbal**, 10 Nisan 1339/1923, No:887; **İstikbal**, 11 Nisan 1339/1923, No:878; Murat Yüksel, **Ali Şükrü Bey ve Topal Osman Ağa**, Trabzon, 1993, s.51)

⁶ TBMM'nde zamanla değişik fikir cereyanları ve gruplar ortaya çıktığından Meclis içinde düzenleyici bir çoğunluk grubuna ihtiyaç duyulmuştur. Birinci Grup olarak da adlandırılan bu gruptan ayrılan ve bu gruba girmeyen milletvekilleri Meclis'te İkinci Grubu oluşturmuşlardır. (Tarık Zafer Tunaya, **Türkiye'de Siyasi Partiler**, İstanbul 1995, s.544.

⁷ Ahmed Emin Yalman, **Yakın Tarihte Gördüklerimiz ve Geçirdiklerimiz**, II, Ankara, 1970, s.922.

1920’de Ankara’da açılan BMM’nde bulunan bütün üyeler Anadolu ve Rumeli Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti’nin milletvekilleri sayılmışlardır. Aynı siyasi kuruluşun üyeleri olmakla beraber zamanla milletvekilleri arasında ayrılıklar belirmiş ve güç kazanmıştır. Yurdun düşmandan temizlenmesi ve milli egemenliğin pekiştirilmesi amaçlarında kuvvetli bir birlik olmakla beraber, politik rejim ve anayasal düzen konularında anlaşma sağlanamamıştır. Böylece birbirine yakın milletvekillerinin bir araya gelmesi, ortaklaşa hareket etmek üzere gruplaşmalar meydana getirmiştir. Öyle ki bu gruplaşmalar, hizipleşmeler nedeniyle zaman zaman çalışmalar aksamış hatta kesintiye uğramıştır⁸.

Meclis ve Mustafa Kemal Paşa, bu durumdan memnun değildi. Ortaya çıkan siyasi anlaşmazlıkları azaltmak, çeşitli grupları birleştirmek için gayret etmesine rağmen bir sonuç alamamış, bunun üzerine 10 Mayıs 1921’de Müdafaa-i Hukuk Grubunu Meclis’te kurmuştur.

“*İstikbal*” gazetesinde Meclis’te böyle bir grubun oluşturulması olumlu bir gelişme olarak ele alınmış; “*Esasen meclis açılırken aynı fikir ve amaçlar etrafında toplanılmış, memleketi içerde ve dışarıda düşmanlara karşı müdafaa etmek, vatanın geleceğini kurtarmak gibi müşterek düşüncelerle program takip edilmişti. Ayrıca grup kurmaya, fikir ve görüşlerde anlaşmaya gerek yoktu. Gün geçtikçe kişisel görüşler, tartışılması gereken olaylar olunca doğal olarak mecliste de bazı fikir ayrılıkları baş gösterdi. Çeşitli görüşler etrafında cereyanlar oldu. Grupların çoğalması kaygılanmayacak bir mesele değildi. Ayrıca bu tip gelişmeler ortada bir düzenleyici kuvvet olmayınca meclisin çalışma düzenini ve ahengini bozuyordu. Bu durumda bir düzenleyici gurubun kurulması ihtiyaç haline gelmişti. Bu teşebbüs, mecliste de dengenin sağlanması açısından olumlu bir teşebbüstü dahası bu grubun teşkiliyle hem Anadolu ve Rumeli Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti (A-RMHC) parlamentoda siyasi bir grupla temsil edilmiş oluyor, hem de mecliste Anadolu’nun geniş ve sağlam teşkilatına dayandırılan kuvvetli bir ekseriyet grubu meydana gelmiş oluyordu*” şeklinde yazılarak, duyulan memnuniyet ifade edilmiştir. Hatta bu memnuniyet öylesine kuvvetlidir ki; “*Mustafa Kemal Paşa’nın Osmanlı Mebusan Meclisi’nde kurulmasını istediği grup, 14 ay sonra Ankara’da ki Meclis’te kurulmuştur*”. Cümlesiyle bir zafer anlamında gazetede dile getirilmiştir⁹.

⁸ Mustafa Kemal Paşa’nın Nutuk’ta bu gruplaşmalar hakkında verdiği bilgilere göre; Tesanüd Grubu, İstiklâl grubu, müdafaa-i Hukuk Zümresi, Halk Zümresi ve Islahat Grubu ilk kurulan gruplardır. Bunların dışında özel amaçlı kimi küçük gruplar da bulunmaktadır. (Kemal Atatürk, **Nutuk**, 1919-1927, Ankara, 1989, s.21.)

⁹ **İstikbal**, 18 Mayıs 1337/1921, No:306.

23 Nisan 1920’de olağanüstü yetkilere sahip bir meclisin kurulmasıyla Türk siyasi yaşamında yeni bir dönem açılmıştır. Yukarıda bahsedildiği üzere çok farklı görüş ve kesimlerin temsil edildiği Birinci Meclis bu yönüyle tam bir halk meclisi niteliği taşımaktaydı. Birinci Grup ile muhalif İkinci Grup arasında birçok konuda anlaşmazlık çıkmış ve kıyasıya mücadele edilmiştir¹⁰.

Sakarya Meydan Muharebesi öncesinde Başkomutanlık Yasası’nın çıkarılması sırasında mecliste doruk noktasına ulaşan fikir ayrılığı, özellikle 1921 sonlarında Malta’daki tutuklu milletvekillerinin de Meclis’e katılmalarıyla daha da artmıştır. Bu arada zaten var olan ve resmen kuruluşunun Temmuz 1922’de gerçekleştiği belirtilen İkinci Gruba mensup milletvekilleri, saltanatın kaldırılmasından rahatsız oldukları gibi 2 Aralık 1922’de seçim kanununda değişiklik yapılmasını içeren bir yasa teklifi ile ¹¹ Mustafa Kemal Paşa’nın parlamentoya girmesini engellemeye yönelik girişimi, teklifin Meclis’te reddedilmesi sonucu önlenmiştir.

Lozan Konferansı’nın kesintiye uğradığı dönemde Meclis’te konferans ile ilgili gizli görüşmeler nedeniyle, muhalif milletvekillerinin sert eleştiriler yapmaları, gruplar arasındaki ilişkileri iyice gerginleştirmiştir. Sonuçta gerek meclis içinde ve gerekse meclis dışında yaşanan iktidar mücadelesi, Meclis’i çalışamaz hale getirmiştir. Birinci Grubun harekete geçmesi sonucu, 1 Nisan 1923’de verilen önerge ile BMM’nin seçimlerinin yenilenmesi kararı alınmıştır¹². Seçim kararının alınmasından sonra 3 Nisan 1923’de Meclis’te seçim kanununda değişiklik yapılması konusunda görüşmelere başlanmıştır. Daha önce İkinci Grup üyesi Erzurum Mebusu Süleyman Necati (Güneri) Bey tarafından Meclis’e sunulmuş olan seçim kanununda değişiklik yapılması hakkında kanun teklifi esas alınarak yeni koşullara uydurulmasına karar verilmiştir. Bu şekilde seçim yasası değiştirilirken muhalefetin de desteğinin alınması amaçlanmıştır¹³. Anayasa

¹⁰ Şerafettin Turan, **Türk Devrim Tarihi**, 2.Kitap, Bilgi Yayınları. Ankara, 1992, s.132-133.

¹¹ Bu değişiklikte seçim kanuna göre; milletvekili seçilebilmek için Misak-ı Milli sınırları içerisinde doğmuş olmak ya da milletvekili seçileceği ilde 5 yıl ikamet etmek şartı getirilmek istenmiştir. (Ergun Aybars, **Türkiye Cumhuriyeti Tarihi**, I, İzmir, 1986, s.360.

¹² Mustafa Kemal Paşa Nutuk’ta yeniden seçim yapılması kararı hakkında; *“Birinci Türkiye Büyük Millet Meclisi’nin, olaylarını anlattığımız tarihte gösterdiği karışık ruh hali, üzerinde ciddi olarak düşünülmesi gereken duruma girdi. Bütün millette, meclisin vazife yapamayacak bir hale geldiği endişesi hiss olunmaya başlandı. Mecliste durumu soğukkanlılık ve uzak görüşlülükle düşünen ve muhakeme eden üyeler bile ızdıraplarını açığa vurmaktan kendilerini alamıyorlardı. Artık tereddüte yer kalmamıştı ki, meclis yenilenmedikçe, millet ve memleketin ağır ve mesuliyetli işlerini yürütmeye imkân yoktur. Bu zarurete ben de kâni oldum”* dedikten sonra derhal Heyet-i Vekile ve Birinci Grup idare heyetinde sabaha kadar süren görüşmeler sonucunda yeni seçim kararı kabul edilmiştir. Nihayet 1 Nisan 1923’te Birinci Grup genel kurulunda da karar kabul edilerek, aynı günde 120 kadar üyenin imzasını taşıyan yeni seçimler için kanun teklifi meclis genel kuruluna getirilmiştir. (K. Atatürk, **Nutuk**, s.339-340; **Türkiye Büyük Millet Meclisi Zabıt Ceridesi (TBMMZC)**, II./28, s.283-286.)

¹³ İhsan Güneş, *“1923 Seçimlerinde Oylar Nasıl Kullanıldı”*, **AÜSBF Dergisi**, XLVI, S.1, (1991), s.256

Komisyonu'nun bir takım değişiklikler yaparak son hali ile Meclis'e sunduğu layihasında; milletvekillerinin Türkiye tebaasından her 20 bin erkek nüfusuna bir milletvekili ve her 200 seçmen için bir ikinci seçmen seçilmesi ve rütbeli komutanların görev yaptıkları yerin dışında olması şartıyla milletvekili adayları olabilmeleri öngörülmüştür. Aday olacak maliye, mülkiye memurları ve müftülerin ikinci seçmen seçimlerine 2 ay önceden istifa etmesi şartı ve seçim yaşının 25'ten 18'e düşürülmesi teklif edilmiştir. Seçmen ve milletvekili seçilebilmek için vergi verme şartının kaldırılması, seçimlerin çift dereceli çoğunluk sistemine göre yapılması gibi maddeler önerilmiştir. Böylece seçimlerde denetimin İcra Vekilleri Heyet tarafından yürütülmesi kararı da eklenen seçim kanunu, oylanarak kabul edilmiştir¹⁴. Seçim kanununun bu şekilde kabul edilmesiyle belirtildiği üzere İkinci grubun, Mustafa Kemal Paşa'yı meclis dışı girişimi ortadan kaldırılmıştır. Bu kararın arkasından 8 Nisan günü müdafaa-i Hukuk'un Birinci Grubu¹⁵, yapılan toplantıda bir seçim beyannamesi hazırlamış ve bu beyannamenin ruhunu oluşturan 9 Umde yayınlamıştır. Beyanname halinde A-RMHC'lerine gönderilmiştir¹⁶. Gelişen iç siyasi gelişmelerle birlikte "İstikbal" gazetesinin bakış açısında da değişiklik olmuş, İkinci Grubun yanında yer alan yazılarla Meclis'te olup bitenleri eleştiren gazete durumuna gelmiştir.

Mustafa Kemal Paşa, BMM'nin yeni dönemi için iki dereceli olarak yapılacak seçimde Birinci Grup üyelerinin kazanması için gayret göstermiştir. 9 Umde ile aynı gün, bütün A-RMHC'lerine "ulusun gelecekte yönetimi üstlenecek olanları seçimlere ayırt etmek kararını aldığı, Müdafaa-i Hukuk örgütünün, ulusun bu kararı karşısında, geçmişte kanıtladığı yeterlik ve nitelikleriyle gelecek için de güvenilir ve dayanılır olduğunu ve ulusun oyunu hak ettiğini, şayet Müdafaa-i Hukuk örgütünün seçtiği ve güvendiği kişilerin ulusun oyunu almaları halinde yeni BMM'de Halk Fırkası adı altında

¹⁴ TBMMZC, II/28 s.322-329.

¹⁵ İttihat ve Terakki önderlerinin Trabzon yoluyla Milli Mücadele'ye el koyma tasarılarının anlaşılması üzerine Trabzon'da girişilen takibat ve tahkikatlarla onları izleyen diğer bazı olaylar, genellikle bu deyimle adlandırılmıştır. (Sabahattin Özel, **Millî Mücadelede Trabzon**, Ankara, 1991, s.161)

¹⁶ Beyannamenin giriş kısmında Meclis'teki Birinci Grubun Halk Fırkasına dönüştürüleceği açıklanmaktadır. (T.Z. Tunaya, **Türkiye'de Siyasi Partiler**, s.580-582); Cemiyetin Halk Fırkası'na dönüştürüleceğine ilginç bir tepki de Trabzon'dan gelmiştir. Trabzon MHC. Başkanı Barutçuzade Ahmet ve oğlu "İstikbal" gazetesi sahibi Ahmed Bey'lerin öncülüğünde muhalif bir grup özellikle Ali Şükrü Bey'in öldürülmesinden sonra Trabzon'da halk ile birlikte galeyana göstermişlerdir. (M. Yüksel, **Ali Şükrü Bey ve Topal Osman Ağa**, s.79.); Trabzon MHC'nce bu heyecanlı hava içerisinde, beyannameye itiraz edilmiş, bu durumun kişisel yönetime varacağını ve ayrıca da dernek tüzüğüne aykırı bir tasarı olduğu bir yazıyla bildirilmiştir. (M.Tuncay, "Tek Parti Döneminde Basın", s.53; Faik Ahmet Barutçu, **Siyasi Anılar**, İstanbul, 1977, s.308, 506.) bunun üzerine Trabzon'a bir soruşturma komisyonu gönderilmiş ve eski heyet-i merkeziyeye işten el çektilmiş, yeni bir heyet-i müteşebbise kurulmuştur. (Damar Arıkoğlu, **Hatıralarım**, İstanbul, 1961, s.325-328.)

ülkenin yönetimi sorumluluğunu üstleneceklerini, bu durumda A-RMHC ve üyelerinin ilkelerini başkan olarak kendisi de dahil ulusa yaymalarını ve açıklamalarını, önlerinde bulunan yorucu ve güç çalışma döneminde de vatanın iyilik ve yararı için üstlenecek cesaretin tam ve eksiksiz olduğunu” belirterek çağrıda bulunmuştur¹⁷.

Bu sırada hâlâ düşman işgâli altında bulunan İstanbul’da bu nazik durumdan yararlanmak isteyen bazı muhalifler ki özellikle eski İttihat Terakki üyeleri seçimlerde İstanbul’dan kendi adaylarını seçtirebilmek için harekete geçmişlerdir. Seçimlerde üstünlük sağlayıp eski İttihat Terakki’yi yeniden canlandırarak Mustafa Kemal Paşa’yı saf dışı bırakmak amacındadırlar. Bunu haber alan Mustafa Kemal Paşa, 11 Nisan 1923’de İstanbul halkına bir beyanname yayınlamak üzere A-RMHC ve Halk Fırkası’nın hedefini açıkladıktan sonra oylarının bölünmemesini ve tek vücut olarak cemiyet etrafında bütünleşmelerini ve desteklerini istemiştir¹⁸. Ayrıca İttihat Terakki’nin etkisi dışında İstanbul’da kişisel olarak da Mustafa Kemal Paşa’ya muhalif girişimler bulunmaktadır. Bunların en önemlisi İstanbul’un meşhur avukatlarından ve eski Baro Başkanı olan Lütfü Fikri Bey’dir.

1288 (1872-1873) yılında İstanbul’da doğan Lütfü Fikri Bey’in gerçek adı Ömer Lütfü’dir. Babası Çemişkezekli bir Ağa olan Fikri Paşa’dır. 2 Kânun-ı evvel 1306 (14 Aralık 1890) da Mekteb-i Mülkiye’yi bitirmiştir. İstibdat yönetiminde Konya’ya sürgün gönderilen Lütfü Fikri Bey, mektep hocalığı ve kaymakam vekilliği yapmış, oradan Erzurum sınırına yakın bir kazaya kaymakam olarak atanmıştır. Burada görevliyken Rus askerlerine teslim olan Lütfü Fikri Bey, Rusya üzerinden Avrupa’ya kaçmıştır. Paris Hukuk Fakültesine devam ederek 10 Eylül 1894’de diplomasını aldıktan sonra bir süre Mısır’da avukatlık yapmıştır. İkinci Meşrutiyetin ilanı ile yurda dönmüştür. Dersim Mebusu olarak Meclis-i Mebusan’da yer almıştır. İttihat Terakki’ye muhalefetiyle ünlüdür. Esasen hayatı boyunca her şeye muhalefet etmiştir. 1991’de Mutedil Hürriyet Perveran Fırkasının kurucularındandır. Mütareke Dönemi’nde Kuva-yı Milliye’yi desteklemiştir. I. BMM’nde ise İkinci Grubu kendisine yakın bulmuş, parti kurma girişiminde bulunmuştur¹⁹. Meşrutiyetçi olan Lütfü Fikri Bey, Cumhuriyet Dönemi’nde iki kere İstiklâl Mahkemesi’nde yargılanmış, 1934’de Paris’te ölmüştür²⁰.

¹⁷Mete Tuncay, *Türkiye Cumhuriyeti’nde Tek-Parti Yönetimi’nin Kurulması*, İstanbul, 1999, s.46

¹⁸Atatürk’ün Tamim, Telgraf ve Beyannameleri, IV, Belge 537, s.520-521.

¹⁹Dersim Mebusu Lütfü Fikri Bey’in Günlüğü, (Yay.Haz.Yücel Demirel), Arma Yayınları, İstanbul 1991, s.173.

²⁰Cumhuriyet, 17.10.1934; Zeki Çevik, *Milli Mücadelede “Müdafaa-i Hukuk’tan Halk Fırkası’na Geçiş (1918-1923)*, İstanbul, 2002, s.331.

Osmanlı Devleti'nin 1918'de savaştan yenik çıkması ve Sultan Vahdettin'in tahtta bulunması nedeniyle Lütü Fikri Bey, 23 Ağustos 1918'de padişaha bir "ariza" yazmıştır. Bu arızasında Meşrutiyetin doğru bir şekilde tesis edilmesi konusunda Sultan Vahdettin'e tarihi bir görev düştüğünü vurgulamış ve İttihat Terakki Fırkası'nın Türkiye siyasi ve sosyal hayatındaki yerinin yadsınamayacak oranda büyük bir önem taşıdığını belirtmiştir. İttihat Terakki'ye karşı oluşturulan cephe ve sert muhalefetin ülke için hayır getirmeyeceğine aksine yeniden birçok felaket ve musibeti beraberinde getireceğini ileri sürmüştür. Yazısının devamında; *"birçok kimselerin zannı gibi ittihatçılar katiyyen tarihi Osmanîde görülen türediler kabilinden, esassız, gelip geçici kimseler değildirler. Onların menşelerini memlekette asırlardan beri devam eden tahakküm ve istibdatla aramalıdır. O tahakküm ve istibdat nihayet zaman ve ahvalin bütün muhiti maddi ve manevinin yardımı ile aksi tesir husule getirdi ve ittihatçıları tevellüt etti. Binâen-aleyh onlar büyük bir kuvve-i inkılabiyedir. Gayet derin, köklü ve memleketin derin damarlarından hayat alan bir takım ağaçlardır. Katiyen katledilemezler. Ancak memleket için hayırlı bir şekil ve surete girebilirler"* sözleriyle Lütü Fikri Bey, ittihatçıların konumuna ve siyasi hayattaki durumuna bir hayli hayranlık ve hatta bağlılıkla yaklaşmaktadır.

Mütareke yıllarında Hürriyet ve İtilaf Fırkası'na muhalefet eden Lütü Fikri Bey, daha sonraki yıllarda Ankara'ya muhalefet etmiştir. O'nun bu tutumu Meşrutiyetçiliğin zorunlu bir parçası olan "saltanat/hilafet" bağımlılığından kaynaklanmaktadır. Bahsedildiği üzere İstanbul'da özellikle eski İttihat Terakki mensuplarının seçimlerde üstünlük sağlamak amacıyla harekete geçmelerinin yanı sıra muhalifler arasında olan Lütü Fikri Bey, mebusluk için aday olarak İstanbullulara bir bildiri yayınlamıştır bu bildirisinde; *"Müntehib-i Sanilere ...Zavallı vatanımızın her şeyden evvel sükûna ihtiyacı vardır. Memleketimiz henüz öyle pek kat'i firka esasları üzerine intihab yapacak dereceye gelmemiştir... Biz ne zaman orada (Meclis'de) emniyet subabı vazifesini göreceğiz"* şeklinde seslenmektedir²¹. Dahası Lütü Fikri Bey, ittihatçıların Meşrutiyetçiliği ile özdeşleşirken bu konuda daha da ileri giderek bir "Meşrutiyet Fırkası" kurmak için hazırlıklara başlamış ve bir tüzük ve program hazırlayarak Mart 1923'de BMM'de kendisine yakın bulunduğu İkinci Grup'a göndermiştir. Bu parti kurma girişimi ile ilgili; *"Meşrutiyet Fırkası (Parti e Constitutionelle) namıyla tasdik ettiğim bir Fırka-i siyasiye için program ve nizamname-i dahili müsveddesi yaptım. Ankara'da İkinci Grup'a gönderdim... Ben bu fırkayı mutlaka inkişaf ettirmeliyim. İkinci Grup'la olursa daha iyi"*

²¹Dersim Mebusu Lütü Fikri Bey'in Günlüğü, s.160.

olur. Yok onlar tereddüt gösterirler ise merkezi İstanbul'da olmak üzere ahvalin en münasip müsait tecellisinde ben bunu kendim yapmalıyım. Çünkü hükümet akıbet bir fırkanın eline gidecektir ve gitmelidir. Memleket hâlâ bir devre-i ihtilâliye yaşıyor. Bir memleketin mes'ut olması katiyyen ihtilalciler eliyle olamaz. Bu emr-i hayr mutlaka onlardan sonra olacaktır. Bu Mustafa Kemal Paşa ve taraftarını ki pek mahduttur. İttihatçılar ile akıbet birbirleriyle bıçak bıçağa gelecekler ve birbirlerini tahrip eyleyecekler. Şimdiden makul bir fırkanın esasatını kuracak olur isem tedricen o büyüür ve kök atar ve ihtilâlciler birbirini yedikten sonra o fırka bihakkın mevki-i iktidara gelir ve muhakkak memlekete büyük hizmet ifa eder”²².

BMM'nin son toplantısında, 1920'de yapılmış olan Hiyanet-i Vataniye Kanununun birinci maddesinin değiştirilmesi için Birinci Grup teşebbüste bulunmuştur. Çünkü birinci madde, devlet şekliyle bağlantılıydı. Oysa devlet şekli 1922'de değişikliğe uğramıştı. Meclis'te uzun süren görüşmelerden sonra madde değiştirilmiştir. Buna göre; “Saltanatın ilgasına ve hukuk-ı hakimiyet hükümranının gayri kabili terk ve tecezzi ve ferağ olmak üzere Türkiye halkının mümessili hakikisi olan Büyük Millet Meclisi'nin şahsiyeti maneviyesinde mündemiç bulunduğu dair 1 Teşrin-i Sani 1338(1 Kasım 1922) tarihli karar hilafında veya Türkiye Büyük Millet Meclisi'nin meşruiyetine isyanı mutazammun kavlen ve tahriren veya fiilen ankasdın muhalefet veya ifsadat ve neşriyatta bulunan kesian haini vatan addolunur”²³.

Birinci maddenin bu şekilde, biraz da acele olarak TBMM'nin son oturumunda değiştirilmesinin nedeni, muhtemelen muhalefetin seçim propagandaları sırasında rejimi ve BMM'nin durumunu hedef alması ihtimali ve endişesinden kaynaklanmaktadır. Böylece yapılan bu değişiklikle, muhalif milletvekillerinin her türlü olumsuz faaliyetleri ihtimaline karşı önlem alınmış olduğu gibi, en azından getirilen yasa ile kuvvetlendirilmiştir. Ancak İttihat Terakki sempatan ve üyeleri Mustafa Kemal Paşa'nın bu planına büyük tepki göstermişlerdir ki yine bunların başında Lütfi Fikri Bey de bulunmaktadır. Hiyanet-i Vataniye Kanunu'nun birinci maddesinin muhtemelen rejim değişikliğinin eleştirilmesinin de yasaklanması anlamına gelen biçimde değiştirilmesiyle Lütfi Fikri Bey'in muhalefeti daha bir netlikle ortaya çıkmıştır. Lütfi Fikri Bey, 15 Nisan

²²Dersim Mebusu Lütfi Fikri Bey'in Günlüğü, s.141-142; Z. Çevik, Milli Mücadele'de Müdafaa-i Hukuk'tan Halk Fırkası'na Geçiş, s.331; Kılıç Ali, Kılıç Ali Hatıralarını Anlatıyor, İstanbul, Sel. Yay, 1955, s.123.

²³TBMMZC, XXIX/1, s.182-192.

1923 günü “*Tevhid-i Efkâr*” gazetesinde yayımladığı “*Mebusan-ı Kirama Açık Mektup*” başlığıyla şöyle demektedir:

“Muhterem efendiler, böyle bir kanun ancak ihtilâl devreleri ve onların da en vahim hat bir şekli suret aldığı zamanlar için kabul-i tasavvurdur. Bu gibi şeyler bir milletin sara-i ihtilâl ile ihtilaca uğradığı ve nöbetler geçirdiği anlarda akl ü basiretten ziyade bir eser-i humma olarak zuhur eder ve bence afat ve mesaibe sebebiyet verir. Zavallı milletimizin en ziyade huzur ve sükûnete bunca mucibet ve felâketlerin açtığı yaralarını sarmaya, şöyle biraz kendini dinleyerek çiftine çubuğuna tarlasına işine gücüne bakmaya muhtaç olduğu bir zamanda ona yeniden müthiş bir humma mikrobu zerk edilmesi çok mu iyi olur. Çünkü korkarım ki bu zaif vücut artık ona dayanamayıp ölsün”.

Lütfi Fikri Bey, bununla da kalmamış, bu tür yaraların bulunduğu bir ülkede seçim yapılamayacağını ileri sürerek seçim kararı alınmasının engellenmesini dahi istemiştir²⁴. Yeni seçim kanununun kabul edilmesinden sonra Mustafa Kemal Paşa Başkanlığında, bazı icra vekilleri ve Müdafaa-i Hukuk Grubu üyelerinin de olduğu bir seçim bürosu kurulmuştur. Mustafa Kemal Paşa, bu kurulla birlikte çalışarak listeleri bizzat kendisi hazırlamıştır. “*İstikbal*” gazetesinde 1923’te yapılan TBMM seçimleri ve İkinci

TBMM hakkında birçok yazılar yayımlanmıştır. Bu yazılarda en iyi milletvekillerinin milletin bizzat seçip göndereceği milletvekillerinden oluşacağı²⁵ yazılmakla beraber seçime tek bir siyasi parti gibi katılan Anadolu ve Rumeli Müdafaa-i Hukuk Grubunun göstereceği adaylara karşı kamuoyunun uyarılmasından geri durulmamıştır. Seçmenlerinin seçeceği vekilleri çok yakından ve çok iyi tanımaları gerektiği üzerin de durulmuştur. Bu nedenle seçilecek vekillerin ülkesine bağlılığı, ilim ve ihtisas sahibi olmaları, fikir hürriyetine hiçbir şeyi feda etmeyecek, ülkenin menfaatinden başka bir şey düşünmeyen, iyi ahlâklı, vasıflı kişiler olmaları, dalkavuk ruhlu, menfaat düşkünü insanlardan uzak durulması konusunda halk bilgilendirilmiştir. Dikkat çeken bir husus da milletvekillerinin yerli halktan seçilmesinin önerilmiş olmasıdır. Buna göre; “*...Mebusların yerli ahaliden intihabı cereyan ve temayülünde bu teyakkuzun büyük bir hisse-i tesir ve tahriki mevcut olduğuna şüphe yoktur. Anadolu’nun yabancı ve sipariş mebus intihabından canı yanmıştır... Bu tecrübeler çok ağır bahalarla ödenmiştir. Anadolu gözünü açmıştır. Millet idaresini, mukadderatını bilfiil eline*

²⁴Dersim Mebusu Lütfü Fikri Bey’in Günlüğü, s.154

²⁵İstikbal, 9 Mayıs 1339/1923, No:912, s.1-2

almıştır. Yerli mebus intihabı da mebuslarını serbestçe bizzat seçip intihap etmek usulü de bunun icabatından görülmek lazım gelen bir şeydir” ²⁶.

Gazete, muhalefetsiz bir meclisin olamayacağını, bu sebeple seçimlerin serbest bırakılarak her düşüncenin Meclis’te temsil edilmesi imkânının sağlanması taraftarıdır. Seçimlere müdahale etmenin, muhaliflerin Meclis’e girmelerini engellemek için gayrimeşru vasıtalarla başvurmanın zararlarını İkinci Meşrutiyet Dönemi Meclisi’nden verilen bir örnekle açıklarken, bu hatanın artık tekrar edilmemesinden yanadır²⁷.

İkinci Grup’un, seçimlere grup olarak katılmama kararı alması üzerine Birinci Grup seçimlerde yalnız kalmıştır. Bu durum ise İkinci Grup üyelerini kişisel girişimlerde serbest bırakmıştır²⁸. Birinci Grup ise iki dereceli güdümlü seçimlerde rakipsiz olarak mutlak bir başarı elde etmiştir. Seçim sonuçlarının alınması üzerine gazete de; *“hiçbir taraftan hiçbir daire-i intihabiyeden liste harici mebus intihab olunamamıştır. Müstakbel Halk Fırkası grubu her yerde gösterdiği namzedleri halka mebus intihab ettirerek yeni meclise tek bir muhalif veya müstakil düşünceli mebus sokmamağa muvaffak olmuştur”* şeklinde seçim sonuçları ele alınmıştır. Seçimlerin serbest mücadele ile ve sırf partiler arasında yapılması geçmişte olduğu gibi son seçimlerde de mümkün olamamıştır. Yeni mecliste muhalif, bağımsız tek bir mebus bulunmamakla birlikte aralarında bağımsız hür düşünceli güzide kişilerinde bulunduğu ileri sürülmektedir. Birinci Meclis’te de böyle olduğu fakat muhalefetin sonradan ortaya çıktığı belirtilerek yeni Meclis’te de yakında bir muhalefetin doğacağına inanç tamdır tesellisiyle ki zaman, gazetenin bu iddiasını haklı çıkaracaktır²⁹.

Seçimler sonrasında 11 Ağustos 1923’te açılan İkinci TBMM’de her ne kadar muhalefetsiz ve uyumlu bir atmosferin varlığı görülse de gazetenin bu konuda ileri sürdüğü fikir gerçekleşmiş, özellikle Mustafa Kemal Paşa ve Milli Mücadele’nin önde gelen isimleriyle yaşanan fikir ayrılıkları, bu ılımlı dönemi erken bitirmiştir. 13 Ağustos 1923’te Lozan’dan dönen İsmet Paşa, heyetiyle birlikte Ankara’ya gelmiştir. Aynı gün Mustafa Kemal Paşa yeniden TBMM Başkanlığına seçilmiştir³⁰. Yine aynı gün, Meclis ikinci başkanlığına Ali Fuat (Cebesoy) Paşa seçilmiş ve Lozan görüşmelerinde Baş delege ve Dışişleri Bakanı İsmet (İnönü) Paşa ile durmadan çekişen Rauf (Orbay) Bey, Heyet-i Vekile Reisliğinden istifa etmiştir. Yeni hükümet Fethi (Okyar) Bey

²⁶İstikbal, 14 Mayıs 1339/1923, No:916, s.1-2.

²⁷İstikbal, 12 Mayıs 1339/1923, No:914, s.1-2; 14 Mayıs 1339/1923, No:916, s.1-2.

²⁸Ahmet Demirel, **Birinci Meclis’te Muhalefet İkinci Grup**, İletişim Yayınları, İstanbul, 1994, s.571

²⁹İstikbal, 1 Ağustos 1339/1923, No:976 s.1.

³⁰K. Atatürk, **Nutuk**, s.528.

Başkanlığı'nda kurulmuş ve 14 Ağustos 1923'te Meclis'ten güvenoyu almıştır³¹. Lozan Barış Antlaşması da Meclis'te 23 Ağustos 1923'te onaylanmıştır³².

Seçimlerden önce açıklandığı üzere 9 Eylül 1923'te Halk Fırkası kurulmuş ve yine aynı gün, 9 Umde esas olmak üzere hazırlanan tüzük/Halk Fırkası Nizamnamesi kabul edilmiştir. Henüz Halk Fırkası'nın bir programı olmadığı için kabul edilen bu iç tüzük aynı zamanda partinin izleyeceği programı da belirlemiştir³³.

Mustafa Kemal Paşa, Milli Mücadele'ye atıldığı andan itibaren Devletin yönetim şeklinin Cumhuriyet olması düşüncesinde olmasına rağmen o günkü ortamda yeni devlet kurmak gerektiği hakkında ki kanaatini ancak çok yakın arkadaşlarına açabilmekte ve giriştiği büyük inkılâbın her alanında olduğu gibi bu düşüncesini de zamanı geldiğinde uygulamaya koymak kararı ile ulusal bir sır halinde saklı tutmak gereğini duymaktaydı. Artık ülkenin yaşamaya başladığı yeni devrede Mustafa Kemal Paşa'nın yapacağı işler ve alacağı çeşitli kararlar vardı ve her şeyden önce Teşkilat-ı Esasiye Kanunu hastaydı³⁴. Ayrıca Kasım 1922'de Saltanatın kaldırılmasından itibaren başlayan rejim tartışmalarıyla beraber Mustafa Kemal Paşa, yeni devletin şekli hakkında düşüncelerini açıklamaya başlamıştır³⁵. Nitekim yapılan anayasa değişikliğinin Cumhuriyetin kurulmasına yönelik olduğunu 27 Eylül 1923 günü "*Neue Freie Presse*" muhabirine verdiği demeçte de izah etmiştir³⁶. Gazetenin muhabiri bu görüşmeyi Mazhar Müfit Kansu'ya anlatarak Mustafa Kemal Paşa'nın yakında Cumhuriyetin ilân edileceğini ilk kez kendisine söylediğini belirtmiş ve bu demeç İstanbul ve Ankara gazetelerinde yayımlanmıştır³⁷. Böylece Ekim 1923 yılının il günlerinde ülke yönetiminin Cumhuriyet olacağı konusunda ki haberler gazetelerde yer almaya başlamıştır.

İstikbâl gazetesinde konu ile ilgili yazılardan anlaşıldığı üzere "*Cumhuriyet*" kelimesi Eylül ayından itibaren benimsenmiş, Ankara'dan alınan haberlerle kurulmak

³¹K. Atatürk, **Nutuk**, s.540-541.

³²Salâhi R. Sonyel, **Türk Kurtuluş Savaşı Dış Politika**, II, Ankara, 1991, s.356

³³A. Demirel, **Birinci Mecliste Muhalefet**, s.599.

³⁴Şevket Süreyya Aydemir, **Tek Adam Mustafa Kemal, 1922-1938**, III, İstanbul, 1978, s.142.

³⁵Mustafa Kemal Paşa, Cumhuriyetin İlânından üç ay kadar önce Çankaya'da başkanlık bürosunda çalışan Hasan Rıza (Soyak) Bey'e mevcut Anayasanın tadili için bir tasarı vermiştir. Hazırlanan yazıyı Hasan Rıza Bey vasıtasıyla hukuk bilgili Prof. Seyit Bey'e göndermiş ve düşüncelerin öğrenmiştir. (Hasan Rıza Soyak, **Atatürk'ten Hatıralar**, Yapı ve Kredi Bankası A.Ş. Yayınları, I, İstanbul, 1973, s.181-182; Hamza Eroğlu, **Atatürk ve Cumhuriyet**, Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu, Atatürk Araştırma Merkezi, Ankara, 1989, s.39)

³⁶Mustafa Kemal Paşa; "*Yeni Türkiye Teşkilat-ı Esasiye Kanununun ilk maddelerini size tekrar edeceğim. Hâkimiyet bilâ kayd ü şart milletindir. İcra kudreti, Teşriî Salâhiyeti milletin yegâne hakiki temsilcisi olan mecliste tecelli ve temerküz etmiştir. Bu iki kelimeyi bir kelimedede hülâsa etmek kabildir: Cumhûriyet*" (**Atatürk Ansiklopedisi, Türkiye Cumhuriyeti Siyasi Tarihi**, IX, (Yay. Haz. Kemal Zeki Gençosman) İstanbul, 1981, s.104-105)

³⁷Mazhar Müfit Kansu, **Erzurum'dan Ölümüne Kadar Atatürk'le Beraber**, II, Ankara, 1988, s.595.

istenen yeni bina hakkında az çok fikir sahibi olunmuştur. Devletin yeni şekli hakkında kamuoyu aydınlatmaya çalışılırken, asıl dikkat çeken Cumhurbaşkanının yetkilerinin artırılması konusu üzerinde durularak parlamentonun nüfus ve kudretinin bir kişiye verilmesinin tehlikeli olacağını zira her zaman iyi niyetli, halkın hakimiyet hakkına hürmetkâr şahsiyetlerin bulunmayabileceği ileri sürülerek geçmişten örnekle İttihat Terakki zamanında bu noktanın göz önünde tutulmayışının millete çok pahalıya mal olduğunu, bundan ibret alınmasının gerekliliği ısrarla ortaya konularak bu konuda da Ankara ve kamuoyu uyarılmaya çalışılmıştır. Teşkilat-ı Esasiye Kanunu'nda şayet bir tadilat yapılmak isteniyorsa, bu Meclise bırakılmalıdır. Kaldı ki gazeteye göre; o günkü Meclis tadilat yapmaya hukuken yetkili değildir³⁸. Esasen gazetede hukuken yetkili değildir denilirken haksızlık edilmektedir. Çünkü Meclis bu yetkiye sahiptir. O günlerde alınan haberlerdeki yanlış yorumlar ve verilen bilgilerin etkisi altında cumhurbaşkanına pek çok yetki verileceği düşüncesinin hakim olduğu anlaşılmaktadır³⁹. Oysa inkılapların yapılabilmesi için tek otorite ve tek irade gerekiyordu. Mustafa Kemal Paşa bunun peşindedir. Halk Fırkası bu tek iradenin icracısıdır. Gazete ise Osmanlı Saltanatı yerine bir zümre ve şahıslar saltanatının kurulacağı endişesi içindedir.

Ankara'da Cumhuriyetin ilânına doğru bu gelişmeler sürerken İttihat Terakki'nin bütün kadroları başta olmak üzere bazı aydın, asker, bürokrat ve siyasetler çeşitli bahanelerle Mustafa Kemal Paşa ve çevresine yani bu kadronun şekillendirmeye başladığı "*Laik Cumhuriyet*" fikrine karşı çıkmaya devam etmişlerdir. I. Dünya Savaşı'nın Osmanlı Devleti aleyhine sonuçlanması üzerine Almanya yanlısı Talat Enver ve Cemal Paşalar yurt dışına kaçmış ve bu kanat tasfiye olmuştur. Milli Mücadele'nin zaferle sonuçlanmasıyla da İngiltere yanlısı Hürriyet ve İtilaf Fırkası tasfiye olmuş ve buna karşılık İttihat Terakki Liberal/Meşrutiyetçi bir yapıyla ortaya çıkmıştır. Bu durumda İngiltere Liberal Meşrutiyetçilere daha sıcak bakmaya başlamıştır.

Milli Mücadele'de İttihat Terakki önemli ölçüde Ankara'ya destek vermiş ancak meşrutiyetçiliği dolayısıyla anti laik yapısını muhafaza etmiştir. Fakat zamanla İttihatçılarla Cumhuriyetçiler arasında farklılıklar ortaya çıkmaya başlamış ve Milli Mücadele sürecinde bu farklılıklar olgunlaşmıştır. Temelde ki bu ayrılık TBMM çatısı

³⁸İstikbal, 3 Teşrin-i Evvel 1339/1923, No:1029, s.1; İstikbal, 27 Teşrin-i Evvel 1339/1923, No:1048, s.1

³⁹Yücel Özkaya makalesinde aslında çalışmaların başından beri Cumhurbaşkanının aynı zamanda meclis başkanı olacağına dair bir madde olmadığını, bu tip yazıların Cumhurbaşkanına çok yetki verildiği izlenimini verdiğini bir tartışma ortamı yaratıldığını ileri sürmektedir. (Yücel Özkaya, "*Türk Basınında Cumhuriyetin Öncesi ve Sonrası*", **Atatürk Yolu**, Ankara Üniversitesi Türk İnkılap Tarihi Enstitüsü Dergisi, III, S.11, (Mayıs 1993), s.283)

altında ve dışında da sürekli hissedilmiştir. Hatta İttihat Terakki diğer muhalefet odaklarını da bu merkeze çekmeye çalışmıştır. Özellikle yukarıda bahsedildiği üzere Hiyanet-i Vataniye Kanunu'nda yapılan değişikliklerle getirilen yasaklar muhalefetin dozunu arttırmış, başlangıçta sesini asker kökenli Rauf Bey, Refet Paşa ve Kazım Karabekir Paşalarla sesini yükseltirken her devrin muhalifi olan Dr. Rıza Nur ve Dersim Mebusu Lütfi Fikri Bey de aynı cephede yer almıştır. Çünkü bunlar da eski İttihat Terakki üyeleridirler. Değişim ve politikalarında iktidar olmak hedeflenmiştir. Nitekim Lütfi Fikri Bey, parti kurmak ve seçimlere girmek hevesine dahi düşmüştür.

Lütfi Fikri Bey, Cumhuriyetin ilânına doğru olaylar gelişirken 25 Eylül 1923 günü “*Meşrutiyet ve Cumhuriyet*” adlı bir risale yayımlamıştır. Bu risalesinde Cumhuriyet, Meşrutiyet ve Mutlakiyet kavramlarına açıklık getirmiştir. Lütfi Fikri Bey Mutlakiyetçi kanadın, İttihatçılar tarafından tasfiye edilmiş olduğunu; “*öyle görünüyordu ki Cumhuriyetçiler en ziyade Kanunu Esasimize taraftar olanlar ki (Meşrutiyetçiler) mücadele edeceklerdir. Mutlak hükümdarlık taraftarları gibi Cumhuriyetçilerin en koyu hasmı olmak lazım gelen kimseler artık memleketimizde çok şükür kalmamış gibidir*” olduğunu vurgulayarak Meşrutiyet Rejiminin yararlarının altını çizmiştir. Lütfi Fikri Bey yazısının devamında; bu aşamada yaraların sarılmasına çaba sarf etmek yerine Cumhuriyetçi/Meşrutiyetçi çatışmasının aydınları böleceğini, zaman ve enerji kaybına neden olacağını ileri sürmüştür. Bununla da kalmayıp işi daha da öteye götürerek Mustafa Kemal Paşaya telkinde bulunmuş, yeni ayrılıklara meydan vermemesi gerektiğini belirtmiştir dahası “*Mustafa Kemal Paşa'ya en büyük bir vazife-i vataniyedir ki bu tefrikaya meydan vermesin. Fakat bu öyle cebirle, şiddetle olacak bir şey değildir. Bu ancak münevver olan iki taraf arasında saf, temiz, her türlü suiniyetten hali bir anlaşma ile mümkündür*” sözleriyle Mustafa Kemal Paşa'ya öneride bulunmuştur. Satırlarının arasında hilafet konusundaki kendi görüşlerini şöyle kaydetmiştir:

“*Şimdiye kadar işarı sabıkadaki muvaffakiyetlerimizin, zaferlerimizin bir mirası hükmünde olarak Türkiye padişahlarına bütün alem-i İslam, aynı zamanda kendi halifesi nazarıyla bakıyordu ve bu sureti telakkiden dolayı biz Türkiye ahalisi umum dünyadaki mevkiimiz itibari ile pek çok istifade ediyorduk. Binaenaleyh bizim menfaatimiz, bu miras-ı mühimin hiçbir noktasına ilişmemek ve hatta karşımıza, hilafetin bizim elimizden çıkmasını arzı edecek müsellemler ve gayrı-müsellemler mal saire çıkarsa bunların elini bu emanete zinhar dokundurmamaktır. Halbuki biz şimdi kendi elimizle bu sürati telakkiyi,*

bu manevi müesseseyi yıkıyoruz ve padişahlığı kaldırarak hükümeti ve onunla beraber olan ve ondan ayrılamayan hilafeti Millet Meclisine veriyoruz” ⁴⁰.

Böylece Cumhuriyetin ilânından önce yayımladığı bu risalede Lütü Fikri Bey, Meşrutiyetçiliğinin bir gereği olarak Cumhuriyete karşı Hilafet ve Saltanatı savunmuştur. Oysa Mustafa Kemal Paşa 29 Ekim’den önce Cumhuriyetin ilân edileceğini açıklamıştır.

Yeni Meclis 11 Ağustos 1923’te toplanmış ve başkanlığa halife taraftarı olan Rauf Bey yerine Fethi Bey getirilmiştir. İnkılâplarını daha sağlam bir siyaset zeminine ve örgüte dayandırmayı amaçlayan Mustafa Kemal Paşa, Yeni Mecliste “*muhalefet*” istemediği, hatta bu nedenle adaylar tek tek seçildiği halde muhalif grup Meclis’e sızmayı başarmıştır⁴¹. Bu grup İkinci TBMM’nde daha ilk günlerde Bakanlar Kuruluna karşı harekete geçmiş, faaliyetlerini yoğunlaştırmıştır. Hükümetin şahsında Mustafa Kemal Paşa’ya rahatsızlık vermiş, örneğin bir yandan Fethi Bey yıpratılırken diğer taraftan Mustafa Kemal Paşa’nın kontrolü dışında bazı seçimler yapılmıştır. Böylece Meclis’i işlemez duruma getirmeye çalışmışlardır. Mustafa Kemal Paşa Meclis’te işleri yürütemeyeceğini düşünmüş ve hükümetin oluşmasında “*atama*” yoluna gitmek gereğini duymuştur. 24 Ekim’de Başbakan Fethi Bey’in aynı zamanda kendi üstünde bulunan Dahiliye Vekilliğini bırakmasıyla bunalım geniş boyutlara ulaşmış, 26 Ekim’de Mustafa Kemal Paşa bakanların istifasını istemiştir⁴².

İstifa edenlerin yerlerine seçilenlerin görevi kabul etmemeleri üzerine devam eden hükümet bunalımı 29 Ekim Gününde sona ermemiş ve hükümet sorununun çözümlenmesi için Mustafa Kemal Paşa çağırılmıştır. O’na göre; iş kabine buhranı gibi görülmekle beraber bu buhranın temelinde Meclis’in yapısında ve Anayasadaki şekil yetersizliğinden dolayı sebepler vardı. Bu sebepler içerisinde en önemlisi hükümetin, vekillerin Meclis tarafından seçilerek, oluşturulmasıydı. Artık işin esasından halledileceği zaman gelmişti. Aynı gün hükümet sorununa çözüm bulmak için Mustafa Kemal Paşa’nın; “*Teşkilat-ı Esasiye Kanunu’nun bazı maddelerinin tevzihi*” gerektiğini belirten konuşmasından sonra “*Cumhuriyet*” önerisi kabul edilmiştir⁴³.

Teşkilat-ı Esasiye Kanunu’nun bazı maddelerinin değiştirilmesi konusunda Lütü Fikri Bey’de rahatsız olmuştur. Nitekim sert bir ifadeyle zafere kadar olan dönemde hizipçi küçük bir grubun dışında bütün milletin Kuva-yı Milliye ile beraber olduğunu,

⁴⁰Lütü Fikri Bey’in Günlüğü, s.164

⁴¹Ş.S. Aydemir, **Tek Adam**, s.142

⁴²K. Atatürk, **Nutuk**, s.530

⁴³K. Atatürk, **Nutuk**, s.533-534

halbuki bu Teşkilat-ı Esasiye meselesinden sonra ülkede ayrılıkların meydana geldiğini açıklarken işi daha da ileri götürmüş; *“Mustafa Kemal ve arkadaşları için ne dahi? Misak-ı Millîde muvaffak olan azimleri mutlaka Teşkilat-ı Esasiye hususunda da maksada ermek için kâfiymiş! Azim yalnız kâfi gelemez. Zaferi yalnız azim hazırlamamıştır. Muhitin yardım etmediği hususatta yalnız azim akim kalamaya mahkûmdur”* şeklindeki alay eden sözlerini tehdite vardırıştır. Mustafa Kemal Paşa'nın *“balonunun”* Hilafet ve Saltanat hakkındaki 2 Kasım tarihli karardan sonra delindiğini, bunların yalnız birinin yirmi Mustafa Kemal Paşa'yı aşındırmaya yeterli olacağını sert bir ifadeyle belirtmiştir⁴⁴.

“İstikbal” gazetesinde ise Cumhuriyetin ilanı; *“Paşa kabine buhranına çare olmak üzere şekl-i hükümetin derhal tebdilini ve Cumhûriyyetin ilânını teklif etmiştir. Paşa bu teklifiyle reis-i cumhur intihabına ve kabinenin teşkilini reis-i cumhûra bırakmaya davet eyliyor”* cümleleriyle haber verilirken, konuyla ilgili çeşitli değerlendirme ve eleştirilere yer verilmiştir. Gazete, esasen Heyet-i Vekile'nin istifasına şüpheyile bakmaktadır. Buna bağlı olarak da bunalımın yaratılmasının asıl nedeninin Cumhuriyetin ilan edilmesinin olduğudur. Bu durum; *“Buhranın birden bu şekli alması müretteb bir şey olduğu his ve zehabını uyandırmaktan hali almıyor. Kabinenin esbabı-ı istifası hakkında hiçbir haber olmaması da insanda bu hissin uyanmasına yardım etmektedir. Her halde ortada bir hakikat var. Cumhuriyet işinin karşıya geçirilmesi için mevcut buhrandan istifade edilmek isteniyor”*⁴⁵ anlamında yorumlanmaktadır.

Gazete bu tespitinde haklıdır. Gerçekten de Mustafa Kemal Paşa'nın Fethi Bey ve Heyet-i Vekile'nin istifa etmesini ve yeni kabinede kendilerine verilen görevi kabul etmemeleri istemesi bir takım tertiplerdi. Mustafa Kemal Paşa bunu bir plan gereğince yapmıştı. Böylece gerçekleştireceği en önemli inkılâp esnasında muhalefetin önüne hükümet buhranını yem olarak atmış ve bahsettiği üzere *“muhteris hizip”* hükümet kurma çabasındayken O, kafasında ki devlet şeklini gerçekleştirmiş ve Cumhuriyeti İlân etmiştir.

Zaman içinde meydana gelen gelişmelerle beraber gazete, Cumhuriyet'in ilanının bir emrivaki olduğu konusunda ısrar ederken muhalif grubun etkisiz hale getirilmek istendiğini, Teşkilatı-ı Esasiye 'de değişiklik yapılması meselesinde milletvekillerinin ihtilafa düştüklerini dahası Cumhurbaşkanıya verilmek istenen yetkiler konusunda da yine milletvekillerinin ikiye ayrıldıklarını, bir kısmının Kanun-i Esasi'nin bir kısmının ise Teşkilat-ı Esasiye prensiplerinin muhafazasına taraftar olduklarını, bu görüşler nedeniyle hükümet buhranının; *“mutasavver emr-i vaki vücuda getirmek için ihdas*

⁴⁴Lütfi Fikri Bey'in Günlüğü, s.139-140

⁴⁵İstikbal, 31 Teşrin-i Evvel 1339/1923, No:1052, s.1

edilmiş olduğuna artık şüphe kalmıyor” cümleleriyle ortaya koymuştur. Esasen gazete; Cumhuriyetin ilanına açık, kesin, direkt olarak cephe almamıştır. Cumhuriyetin ilan ediliş şeklinin yanlış olduğunu, işin “*sıkboğaza*” getirilip emr-i vaki yapıldığını “*iğneleyici*” yazılarla dile getirmiştir⁴⁶.

Özellikle anayasanın birdenbire değiştirilmesiyle tutulan yolun yanlış olduğu üzerinde gazetede durulmuş ve konu Meclisin yetkileri noktasından tetkik ve muhakeme edilmiştir. Buna göre; değiştirilen Teşkilat-ı Esasiye’de değişiklik yapılma hakkı millet tarafından Meclis’e verilmiştir. Dolayısıyla bu hususta milletin onayının alınması gerekmektedir. Meclis kendiliğinden bunu yapamaz. Aksi takdirde milli hakimiyet manasız ve lafta kalmış olur. Nitekim gazetede Cumhuriyetin ilanından önce ve sonra, idare şekli ve Cumhuriyet kavramı üzerinde durulan makalelerde milli hakimiyetin tam tesisini sağlayacak bir idare şeklinden yana olunduğu, ülkenin geleceği için böyle bir idareye muhtaç bulunulduğu, yeni rejime karşı olunmadığı, ancak Cumhuriyetin ilan ediliş şeklinden ve buna bağlı olarak da rejimin işleyişinden rahatsız olunduğu açıkça anlaşılmaktadır. Hatta yazılarda tenkit ve tepkilerden dolayı rejim karşıtı gibi görünmekten rahatsızlık ortadadır. Bu nedenle basının savunuculuğu yapılırken bu görüşler bir kez daha vurgulanarak; “*gazetelerin itiraz ettikleri devletin yeni şekli vesairesi olmayıp, Millet Meclisi’nin selahiyyet-i haricine çıkmaması ve bu işte milletin hakimiyetine ve efkar-ı umumiyyeye hürmet gösterilmesidir*” sözleriyle tekrarlanmaktadır⁴⁷.

O günlerde yeni Dahiliye Vekili Ferit Bey’in yayınladığı beyannamede; ülke içindeki muhalif cereyanlardan ve muhalif gazetelerin Cumhuriyetin ilânına ait yayınlarından bahsettikten ve devletin yeni idare şekline ait dedikodular karşısında gerekenin yapılacağını belirttikten sonra aydınları Cumhuriyetin ilân ediliş meselesinde dedikodu yapacakları yerde; zafere ulaşıldığını ve artık en önemli meselelerden biri olan ülke ekonomisinin geliştirilmesi çarelerini aramaya davet etmesi üzerine “*İstikbal*” gazetesi bu beyannameye ağır bir dille cevap vermekte gecikmez ve basın mensuplarının, milletin memnuniyetsizliğinin sebeplerini, Ankara’nın niçin kendini millete beğendiremediği konusundaki şikâyet ve tenkitlerini ifade etmelerini yerinde bir davranış olarak nitelendirilmiş ve basının bu tutumunu savunmuştur. Yazının devamında; “*Ankara’dakiler mâtbûatın bu yoldaki neşriyatından titizlenecekleri yerine bilakis memnun olmalı ve hatalarını düzeltmeye çalışmalıdırlar*” satırlarıyla hükümete tavsiyede

⁴⁶İstikbal, 4 Teşri-i Sani 1339/1923, No:1053, s.1-2

⁴⁷İstikbal, 4 Teşrin-i Sani 1339/1923, No:1053 s.1-2

bulunmuştur. Ayrıca gazetelerde yapılan tenkit ve eleştirilerin kamuoyunun düşüncelerini yansıtması bakımından önemli olduğunu, acı da olsa hoş görülmesini, yayınları adı bir dedikodu şeklinde düşünmenin kamuoyunu hiçe saymak olduğunu milletin hakimiyetine ve kamuoyuna hürmet edilmesini belli etmiştir⁴⁸. Nitekim gazete bu tutumunu Lütü Fikri Bey ve bazı gazetecilerin tutuklanıp İstiklal Mahkemesi'nde yargılanması esnasında da sürdürmüştür.

Cumhuriyetin ilânından kısa bir süre sonra halife Abdülmecit Efendi'nin halifelikten istifa ettiği söylentileri ortaya çıkmıştır. Esasen halifelik meselesi sürekli gündemini korumaktaydı. Büyük Taarruz'dan sonra Lozan Antlaşması'nın imzalanması, saltanat ve halifeliğin birbirinden ayrılması ve saltanatın kaldırılması, Cumhuriyetin ilân edilmesiyle sıra halifelik meselesine gelmişti. Halbuki halifeliğin TBMM'nin egemenliğine alınması ve seçimle halife tayin edilmesi büyük ölçüde halifelik meselesinin çözümlenmiş olmasını gerektiriyordu. Fakat Mustafa Kemal Paşa ve Cumhuriyetçilere karşı olan iç ve dış muhalifler, siyasi hedeflerine ulaşabilmek için Cumhuriyetçileri, Halk Fırkasını ve sonuç olarak Mustafa Kemal Paşa'yı yıpratılabilmek için halifelik makamını kullanıyorlardı. Aslında Halifelik, daha Milli Mücadele'nin ilk yıllarından itibaren Türk Milleti bakımından önemini kaybetmişti. Çünkü bu makam Milli Mücadele'nin aleyhinde fetvalar vermiş ve bu fetvalara dayanan ayaklanmalar çıkmıştı. Bütün bu olumsuzluklara rağmen Mustafa Kemal Paşa, Hilafet ve Saltanata karşı açıkça tavır almamış, aksine Anadolu Hareketi'nin bu kurumları, işgâl güçlerinin esaretinden kurtaracak bir hareket olduğunu vurgulamıştır. Ancak Cumhuriyetin ilânından sonra halifelik makamının bu aleyhteki tutumu unutulmuş, başta iç muhalifler olmak üzere dış siyaset odakları halifelik makamı bu kezde demokratik yollardan siyasi amaçlarına alet edilmeye başlanmıştır⁴⁹.

Bunların başında İngiliz siyasetçileriyle, onların basın ve bazı kurumlardaki uzantıları gelmekteydi. Hatta Cumhuriyet ilân edilmeden harekete geçilmiş, bunların öncülüğünü yapan Londra Cemiyet-i İslamiyesince Mustafa Kemal Paşa'ya mektup gönderilmiştir. Mektupta halifelik makamının muhafaza edilmesi, Ankara'nın siyasal, İstanbul'un ise uhrevi payitaht olması önerisinde bulunmuştur. İngiltere'den yazılan bu mektuplar, İngiltere'nin ikilik yaratma politikasının bir devamı olduğu gibi Halifelik

⁴⁸İstikbal, 4 Teşrin-i Sani 1339/1923, No:1055 s.1

⁴⁹Mim Kemal Öke, **Mustafa Kemal Paşa ve İslam Dünyası Hilafet Hareketi**, İstanbul, 1999, s.124-125

bahane edilerek Ankara'nın politikalarına müdahale edilmesi ve Türkiye'nin iç politikasındaki sürtüşmeler körüklenmekteydi⁵⁰.

Halife Abdülmecit Efendi istifa ettiğine dair söylentiler üzerine çıkan haberlerin asılsız olduğunu açıklamasına rağmen bir "Hilafet Meselesi" yaratılmıştır. Ayrıca yeni halifenin nasıl seçileceği konusunda tartışmalar da başlamıştır. Hilafetçi muhalifler halifeye baskı yapılarak istifaya zorlandığı düşüncesiyle yayımlar yaparken, "İstikbal" gazetesinde de konu endişeli bir şekilde ele alınmıştır. Bir gecenin içinde ilân edilen Cumhuriyetin kamuoyunda uyandırdığı endişelerin henüz sükun bulmadan bir de hilafet meselesinin ortaya çıktığı, halifenin seçim tarzının değiştirilmesinin söz konusu edildiği ifade edilerek halifelik meselesinin de bir emrivaki ile sonuçlanacağı düşüncesiyle kamuoyunun endişelenmesinin haksız ve manasız olmadığı ileri sürülerek böyle bir düşüncenin göze alınamayacağı tepkisiyle Hilafet Meselesi'nin ortaya çıkmasının nedenleri üzerinde durulmuştur. Gazetede; Hilafetin Osmanlı Hanedanından alınmak, Halifeliğin Cumhurbaşkanıya verilmek istendiği ilk akla gelse de Halifeliğin büsbütün kaybedilmesinin endişesini duymamanın mümkün olmadığı belirtilerek Hilafetin Türkler için büyük bir kuvvet ve nüfus kaynağı olduğuna ve bu kaynağın köreltilmek istenmesinin hıyanet ve cinayetten başka bir şey olmadığı açıklanarak bu milletin geleceğiyle oynama hakkının kimseye verilmeyeceği ısrarlı bir dille ortaya konulmuştur⁵¹.

Gazetede, o gün yine gündemi oluşturan halifenin nasıl seçileceği konusu üzerinde de durulmuştur. Halifeliğin dünya siyasetindeki yararına ve İslam Alemi'nin Türklere karşı bağlılığının Halifelik makamına bağlılık olduğu ileri sürülerek dışta yaratacağı tepkiler nedeniyle halifeliğin kaldırılacağı endişesini taşıyan satırlarda esasen o gün halifeyi seçecek istiklaline sahip İslam hükümetlerinin sayılarının çok az olduğu ve halifeyi seçecek bir konuma sahip olmadıkları da ifade edilmektedir. Sonuç olarak kısa ve çok net bir şekilde halifelik makamına dokunulamayacağı özetlenmiştir⁵².

Halbuki Mustafa Kemal Paşa saltanatı kaldırılmış İslam etkisi yönünden halifelik makamını korumuştur. Çünkü daha bu aşamada halifeliği de kaldırarak İslam dünyasıyla bütün bağlarını koparamazdı. Dahası BMM, bizzat Abdülmecit Efendi'yi halife seçerek bundan önce saltanata, bir hanedana, dolayısıyla bir şahsa bağlı ve tasarrufunda olan bu makamı daha güçlü bir duruma getirmiştir. Çünkü dayanacağı Türk Milleti ve onun da

⁵⁰M. K. Öke, **Mustafa Kemal Paşa ve İslam Dünyası**, s.124-125

⁵¹**İstikbal**, 17 Teşrin-i Sani 1339/1923, No:1066, s.1

⁵²**İstikbal**, 17 Teşrin-i Sani 1339/1923, No:1066, s.1

temsilcisi TBMM olmuştur. Ayrıca Mustafa Kemal Paşa Hilafet komitesine zaferinin zulme uğramış milletlerin özellikle Hint Müslümanlarının akıbetleri üzerinde de olumlu etkileri olacağını ve Türkiye'nin İslam ülkeleriyle samimi bağlarını koparmayacağını belirten telgraf çekmiştir. Nitekim Hilafet Konferansı'nda alınan kararlardan biri de Ankara'nın Hilafet ile ilgili destekleyici tutumudur. Lozan Konferansının kesintiye uğramasından hareketle şayet İngilizler yeni bir "dolap çevirmeye" kalkarlarsa, buna Güney Asya Müslümanları artık silahla karşı çıkmak zorunda olduklarını itiraf etmişlerdir. Sadece Güney Asya'da değil, bütün İslam ülkelerinde Mustafa Kemal Paşa'nın prestiji yükselmiş, şöhreti batıda ki İslam dünyasına kadar uzamış, Fas halkı da Hint Müslümanları gibi Türk Milliyetçilik hareketine sempati duymuşlardır⁵³.

Abdülmecit Efendi'nin beyanına rağmen konunun gazete sütunlarında dalgalanması devam etmektedir. Lütfi Fikri Bey, halifelerin bu sözlerinin yayının ertesi günü Halifeye açık bir mektup yayımlamıştır. Halifeye hitap eden mektubunda; *"...Gönül istiyor ki bu istifa sözü ebediyen gömülsün kalsın, bir kötü rüya gibi ne kadar elemli yine seri yüzzeval bir tesir bıraksın"* sözleriyle bu haberden halkın endişeye düştüğünü ve müteessir olduğunu ve bu kanıya vapurla karşıya geçerken duyduğu konuşmaların" neden olduğunu belirttikten sonra satır araların da şöyle demektedir:

"Hayretle ve teserrürle görülmektedir ki, şu moral haznesinde saldırmak isteyenler, dışardan kimseleri, İslam milletlerinden Türkü çekemeyenler değildir. Kendimiz biz Türkler, kendi elimizle bu haznenin elimizden ebediyen çıkarılmasını sonuçlandırılacak teşebbüslerde bulunuyoruz".

Lütfi Fikri Bey'in Halifelik için *"manevi hazine"* diye bahsettiği bu mektup İstanbul ve Ankara'da geniş yankı uyandırmıştır. Nitekim ertesi günü *"Akşam"* gazetesinde Necmettin Sadık (Sadak), konuyla ilgili Lütfi Fikri Bey'in görüşlerini kaleme almış ve Halifeliğin yararları düşünülürken, bu şekilde bir Hilafet kurumunun uzun bir gelecekte yaratacağı zararların dikkate alınmasının gereği üzerinde durmuş ve Lütfi Fikri Bey'in çok da fazla anlaşılmayan endişelerinin sebepsiz olduğunu belirtmiştir⁵⁴.

Lütfi Fikri Bey ile Necmeddin Sadık Bey arasında bu yazışmalar sürerken Lütfi Fikri Bey, Halifelikle ilgili düşünce tavrını ortaya koymuştur: Halifelige bu denli sahip çıkarak, cumhuriyetçilere, dolayısıyla Mustafa Kemal Paşa, O'nun kadrolarına karşı çıkmıştır. Lütfi fikri Bey, yukarda bahsi geçen Risalesinde Teşkilat-ı Esasiye'ye karşı çok

⁵³M. K. Öke, **Mustafa Kemal Paşa ve İslam Dünyası**, s.85-86-87

⁵⁴ **Hilafet Sevdası Karşısında Milli Hakimiyet Mücadelesi**, (Yay. Haz. Mehmet Akif Tural), Ankara 2005, s.179-180

açık bir şekilde aldığı tavırdan dolayı kendisi bu durumu artık “*Mustafa Kemal Paşa ve taraftarları ile bir uçurum açılmış demektir*” sözleriyle çok daha önce anlamıştır⁵⁵. Bu arada Mustafa Kemal Paşa’da bu kışkırtıcı yayınlardan sonra Cumhuriyetin ilânına karşı koyamayanlar şimdi Halifelik makamını, ne olursa olsun, tutabilmek gayretine geçtikleri teşhisini koymuştur⁵⁶.

Lütfi Fikri Bey’in kendisini eleştiren Necmeddin Sadık’ın görüşlerini tek tek ele alıp cevaplandığı açıklamaları 15 Kasım 1923 gün ki “*Akşam*” gazetesinde “*Lütfi Fikri Bey Meşrutiyet taraftarı*”, başlığıyla yayımlanmıştır. Açıklamalarının sonunda “*Bize hem hilafeti muhafaza ettirebilecek olan hem Hakimiyet-i Milliyeyi emniyette bulunduracak olan meşrutiyet idareyi tercih ediyorum*” cümlesi Lütfi Fikri Bey konusunda “*bardağı taşıran son damla*” olmuş ve İstiklâl Mahkemesi’ne sürüklemiştir. Türkiye’de meydana gelen bu olaylar, Halifeliğin tüm İslam dünyasına ve İslam dünyasının ki pek çok Müslüman ülkede egemen olan, İngiliz yönetimini de yakından ilgilendirmekteydi. İngiltere bu konudaki gelişmeleri elinin altında bulundurduğu Hint Müslümanlarının önde gelen liderleri vasıtasıyla etkilemeye ve yönlendirmeye çalışmışlardır. Bu Müslümanların başında ise Ağa ve Emir Ali bulunmaktaydı⁵⁷.

İngiliz yönetiminin güdümünde hareket eden Hint Müslümanlarının arasında İsmailiye Mezhebi lideri durumundaki Ağa Han⁵⁸ Hintli bir politikacıdır. Bu ortamda Ağa Han ile Emir Ali, Hilafet meselesiyle ilgili olarak kaleme alıp ortak imzaladıkları bir mektubu İsmet Paşa’ya göndermişlerdir. Ancak mektup ancak mektup henüz adresine ulaşmamışken, 5 Aralık 1923 günü “*Tanin*” ve “*İkdam*” gazetelerinde, 6 Aralık günü de “*Tevhid-i Efkar*” gazetesinde yayınlanmıştır. İttihat Terakki yanlısı bu gazetelerde Başbakan İsmet Paşa’ya ulaşmadan mektubun yayınlanması başından beri gelişmeleri dikkatle izleyen Ankara’nın sabrını taşımış zaten düşünülmekte olan İstanbul’a İstiklâl Mahkemesi gönderilmesi konusunda 8 Aralık 1923 günü Meclis’te gündeme getirilmiştir⁵⁹. Halifelik makamını manevi kuvvetini arttırmak için yazılan bu mektup olaylara dıştan bir müdahale hissine uyandırmıştır. Dolayısıyla İstiklâl Mahkemesi kurularak İstanbul’a gönderilmiştir. Haberi alan “*İstikbal*” gazetesinin konu hakkında henüz bir malumata sahip olunmamakla beraber, bu süreç içerisinde sık sık bu gelişmeleri

⁵⁵Lütfi Fikri Bey’in Günlüğü, s.141

⁵⁶Naşit Hakkı Uluğ, *Halifeliğin Sonu*, Türkiye İş Bankası Yayınları, İstanbul, 1975, s.130

⁵⁷Türkiye’de ki Hilafet konusundaki tartışma ve gelişmeleri yönlendirmeye çalışan diğer ülke de Fransa’dır. Fransa Halife adayı olarak Fas kralını düşünüyordu.

⁵⁸N. H. Uluğ, *Halifeliğin Sonu*, s.145

⁵⁹ Ergün Aybars, *İstiklâl Mahkemeleri, Yakın Tarihimizin Gerçekleri*, Milliyet Yayınları, İstanbul, 1997, s.230

daha çok hakimiyet-i milliye, milletin hürriyeti konusunda gündemine alınmıştır. Aynı şekilde İstiklâl Mahkemesi'nin İstanbul'a gönderilmesi nedeniyle ele alınan yazıda ülkede saltanatının kaldırılarak, hakimiyetin millete verilmesiyle büyük bir inkılâbın yapıldığı artık hür ve mutlu olduğunun söylenildiği bu anda İstanbul'a İstiklal Mahkemesi'nin gönderilmesine tepki gösterilmiştir. Gazetede; Ankara'nın bu tutumunun Cumhuriyetin ilkeleri ile bağdaşmadığı, Cumhuriyetin bütün ruhunun bütün kuvvetinin kanuna uygun ve hukuk kurallarına bağlı olduğu dile getirilerek; *“Cumhuriyetperver bir hükümet hürriyete, hürriyet-i vicdan ve matbuata tecavüz edemez”* sözleriyle tutuklanan gazetecilerin savunuculuğu yapılırken, gazetecilerin suçlarının olmadığı bu durumun asıl sebebinin basının susturulması olduğu ileri sürülmüştür⁶⁰.

İstiklal Mahkemesi çalışmaya başlamış, mektubun yayımlandığı gazetelerin sahipleri Hüseyin Cahit, Velit Ebüzziya ve Ahmet Cevdet beylerle, gazetelerin sorumlu müdürleri tutuklanmıştır. Bu gazeteci grup dışında Lütfi Fikri Bey de tutuklanarak sorguya çekilmiştir.

Lütfi Fikri Bey, iki delil ile suçlanmıştır birincisi *“Akşam”* gazetesi sahibi Necmettin Sadak'a *“Milli egemenliğin, mutlaka Cumhuriyet ile tev'em olmadığını ve cismani hükümsüz Halifeliğin yaşatılmayacağını”* ifade eden bir yazı vermiştir. Bu yazı savcının elindedir. İkincisi ise Tanin'de yayımlanan *“Zatı Hazreti Hilafet Penahiye”* diye yayınlanan açık mektupta: *“Ölüm tehlikesi olsa bile hanedanının düşmemesi için istifa etmeyi düşünmemesi”* hususunda halifeye metanet öğüdü vermiş ve direnme yolu göstermişti.

Bu yazılar ve fikirler, 1 Kasım 1922 tarihli karara aykırı hareketlerdi. Hıyanet-i Vataniye kanuna göre, suçtu; savcı kanununun 1. maddesine göre suçlandırılmasını, 2. maddeye göre de ceza verilmesini istiyordu: Asmak suretiyle ölüm cezası. Duruşmanın ilk oturumu 19 Aralık 1923 günü yapılmış ve ikinci oturum 24 Aralık gününe bırakılmıştır.

“İstikbal” gazetesinde Lütfi Fikri Bey'in tevkif süreci takip edilerek titizlikle tevkif sebebi hakkında bilgi edinilmiştir. Konuyla ilgili yazıda Lütfi Fikri Bey'in millet istiklali ve vicdanı ile tanınmış yüksek bir şahsiyet olduğu kendi makalesinde fikirlerini gayet açık ve samimi olarak ortaya koyduğu belirtilerek; *“Lütfi Fikri Bey çok samimi ve temiz bir muhalefeti ile hemen her devirde kendini mütemayiz bir mevkide göstermiştir. Gizli kapaklı iş bilmez. Fikri ve düşüncesinde ve her hareketinde daima mertliği*

⁶⁰ *İstikbal*, 11 Kanun Evvel 1339/1923 No:1082 s.1-2-3; *İstikbal*, 12 Kanun Evvel 1339/1923, No:1083, s.1-2-3

samimiyeti tercih eder” ifadeleri ile Lütfi Fikri Bey’den övgüyle bahsedilmiştir. “Akşam” gazetesinde de fikrini, düşüncesini ilmi açıdan açık olarak ortaya koyduğu, insanın herhangi bir fikrinden dolayı sorumlu tutulmayacağı takdirde neticede Lütfi Fikri Bey’in suçlu olmadığı ön görülerek beraat edeceği umulmaktadır⁶¹.

Konuyla ilgili Gazete’nin bir diğer yazısında ise “*Hakimiyet-i Milliye*” ve Cumhuriyet idaresinde kanunun üstünde hiçbir kuvvet olmadığı, milletin Cumhuriyette yalnız bir idare şekli görmediği, ondan faydalı işler beklediği yazılarak; “*millet istiyor ki Cumhuriyet hakikaten adil bir cemiyet olsun, herkes kanunlara tam bir hürmet içinde Kemal-i emniyetle hukukundan istifade etsin, çalışıp çabalasın, say ve liyakatinin mükafatı muhakkasını alsın*” sözleriyle aslında Cumhuriyetin insan modeli tarif edilmeye çalışılmıştır. Kanun dışına çıkılarak keyfi uygulamaların ülkeye zarar vereceği, dolayısıyla halkın muhabbet ve hürmetle birbirlerini kucaklamaları bin bir ihtiyaçla kıvranan varlığını kurtarmak, yaşatmak için aydınlatılması gerektiği üzerinde durulmuştur⁶².

Lütfi Fikri Bey’in davasının sonuçlanmasına yakın günlerde konu tekrar Gazete de ele alınmış ve İstiklal Mahkemesi’nin vereceği kararın memleketin geleceği noktasından çok önemli olduğu, bu kararın ülkeyi yönetenlerin zihniyet ve temayülü açısından kamuoyunun fikir sahibi olacağı, neticede bu meselenin sadece adli bir mesele olmadığı dolayısıyla Lütfi Fikri Bey hakkında adilane bir kararın verilmesi, çünkü Lütfi Fikri Bey’in kanunun men ettiği bir fiile cüret etmediği tekrarlanarak açıklanmaya çalışılmıştır⁶³.

Duruşmanın 24 Aralık gününe bırakılması sonucu Lütfi Fikri Bey ve avukatları kendisine yüklenen suçlarla-saltanatın kaldırılması kararı ile bir ilişkisi olmadığını akademik yollarla savunmuştur. Halifenin istifasını önlemek amacıyla yazılmış yazının ve Akşam gazetesine verilen karşılıktaki satırların yanlış yorumlandığını, suç unsuru olmadığını 1 Kasım 1922 yani saltanatın kaldırılması kararına muhalif bulunmadığını söyleyerek savunmalarını yapmışlardır. 27 Aralık 1923 günü mahkemenin kararı açıklanmıştır. Lütfi Fikri Bey halifeyi, yıkıcı emeller etrafında kanunun mutlak ve açık yasaklamasına rağmen faaliyete sevk ve tahrik etmekle suçlandırılmış ve Hiyanet-i Vatanîye Kanunu’nun 3. Maddesine uyularak beş yıl kürek hapsine mahkum edilmiştir⁶⁴.

⁶¹İstikbal, 23 Kanun Evvel 1339/1923 No:1089 s.1-2

⁶²İstikbal, 25 Kanun Evvel 1339/1923 No:1091 s.1

⁶³İstikbal, 25 Kanun Evvel 1339/1923 No:1091/1 s.1-2

⁶⁴N. H. Uluğ, **Halifeliğin Sonu**, s.146-147

SONUÇ

Kurtuluş Savaşı'nda toplumun bireyleri Mustafa Kemal Paşa'nın önderliğinde bütünleşmişlerdir. Ancak savaştan sonra toplum yaşamıyla ilgili çözümü kolay olmayan sorunlar ortaya çıkmıştır. Bu sorunlar; tüm kurumları oluşturmak, siyasi partileri yasallaştırmak, bunları işlerliğe kavuşturmak olarak toplumun ekonomik ve siyasal yapısı yönünden çok zordur.

Bunların yasal olarak gerçekleştirilmeye başlanması da yeni çatışmaların, ayrılıkların, değişmeyi durdurucu, geriletici güçlerin ortaya çıkmasına yol açmıştır. Temel sorun değişmek, çağdaşlaşmaktır. Sorunun kısa sürede çözülmek istenmesi aslında yeni sorunların ortaya çıkmasına sebebiyet vermiştir. Tek bir siyasi parti kurulması "*İstikbal*" gazetesinde yoğun bir siyasi özgürlükler tartışmasına yol açmıştır. Oysa Mustafa Kemal Paşa çağdaşlaşmak ve kalkınmayı sağlamak için güçlü bir hükümetin gerekli olduğu bilincindedir. Mustafa Kemal Paşa geçici bir otoriter yönetim modeli kullanmış ve bir süre sonra demokrasiye düzenli bir biçimde geçişin temelini oluşturmuştur.

Bu gelişmeler "*İstikbal*" gazetesi ve Lütfi Fikri Bey tarafından eleştirilmiştir. Cumhuriyetin ilânı ve halifeliğin kaldırılması sürecinde "*İstikbal*" gazetesinde kişilerin temel hak ve özgürlükleri bağlamında ele aldığı çoğunluğu eleştiri olan yazılarla kişisel bir yönetime gidildiği ileri sürülmüştür. Milli egemenlik ve milletin tam bağımsızlığı gibi ilkeler savunulmuştur. Meşrutiyetçi olan Lütfi Fikri Bey'in yazılarıyla bazı konu ve noktalarda paralellik olmasına karşılık "*İstikbal*" gazetesinde hukukun üstünlüğü basın özgürlüğü ele alınmış bu bağlamda özetle bir "*Cumhuriyet insan modeli*" ortaya konulmaya çalışılmıştır.

KAYNAKÇA

1- Resmi Yayın ve Tutanaklar

Atatürk, Kemal, **Nutuk**, 1919-1927, Ankara, 1989

Atatürk'ün Tamim, Telgraf ve Beyannameleri, IV, Belge 537, s.520-521

TBMMZC, XXIX/1, s.182-192

Türkiye Büyük Millet Meclisi Zabıt Ceridesi (TBMMZC), II./28, s.283-286

2- Gazeteler

Cumhuriyet

İstikbal

3- Kitaplar

ALBAYRAK, Hüseyin, **Trabzon Basın Tarihi**, Ankara, 1994.

ARIKOĞLU, Damar, **Hatıralarım**, İstanbul, 1961.

Atatürk Ansiklopedisi, Türkiye Cumhuriyeti Siyasi Tarihi, IX, (Yay. Haz. Kemal Zeki Gençosman) İstanbul, 1981.

AYBARS, Ergun, **Türkiye Cumhuriyeti Tarihi**, I, İzmir, 1986.

AYBARS, Ergün, **İstiklal Mahkemeleri, Yakın Tarihimizin Gerçekleri**, Milliyet Yayınları, İstanbul, 1997.

AYDEMİR, Şevket Süreyya, **Tek Adam Mustafa Kemal, 1922-1938**, III, İstanbul, 1978.

BARUTÇU, Faik Ahmet, **Siyasi Anılar**, İstanbul, 1977.

COŞAR, Ömer Sami, **Milli Mücadele Basını**, İstanbul, 1964.

ÇEVİK, Zeki, **Milli Mücadelede “Müdafaa-i Hukuk’tan Halk Fırkası’na Geçiş (1918-1923)**, İstanbul, 2002.

DEMİREL, Ahmet, **Birinci Meclis’te Muhalefet İkinci Grup**, İletişim Yayınları, İstanbul, 1994.

Dersim Mebusu Lütfi Fikri Bey’in Günlüğü, (Yay.Haz.Yücel Demirel), Arma Yayınları, İstanbul 1991.

EROĞLU, Hamza, **Atatürk ve Cumhuriyet**, Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu, Atatürk Araştırma Merkezi, Ankara, 1989.

Faik Ahmet (Barutçu), **Hatıralar, Birinci Defter**

Hilafet Sevdası Karşısında Milli Hakimiyet Mücadelesi, (Yay. Haz. Mehmet Akif Tural), Ankara 2005

- KANSU, Mazhar Müfit, **Erzurum'dan Ölümüne Kadar Atatürk'le Beraber**, II, Ankara, 1988.
- Kılıç Ali, **Kılıç Ali Hatıralarını Anlatıyor**, İstanbul, Sel. Yay, 1955.
- ÖKE, Mim Kemal, **Mustafa Kemal Paşa ve İslam Dünyası Hilafet Hareketi**, İstanbul, 1999.
- ÖZEL, Sabahattin, **Millî Mücadelede Trabzon**, Ankara, 1991.
- SONYEL, Salâhi R., **Türk Kurtuluş Savaşı Dış Politika**, II, Ankara, 1991.
- SOYAK, Hasan Rıza, **Atatürk'ten Hatıralar**, Yapı ve Kredi Bankası A.Ş. Yayınları, I, İstanbul, 1973.
- TUNAYA, Tarık Zafer, **Türkiye'de Siyasi Partiler**, İstanbul, 1995.
- TUNCAY, Mete, **Türkiye Cumhuriyeti'nde Tek-Parti Yönetimi'nin Kurulması**, İstanbul, 1999.
- TURAN, Şerafettin, **Türk Devrim Tarihi**, 2.Kitap, Bilgi Yayınları. Ankara, 1992.
- ULUĞ, Naşit Hakkı, **Halifeliğin Sonu**, Türkiye İş Bankası Yayınları, İstanbul, 1975.
- YALMAN, Ahmed Emin, **Yakın Tarihte Gördüklerim ve Geçirdiklerim**, II, Ankara, 1970.
- YÜKSEL, Murat, **Ali Şükrü Bey ve Topal Osman Ağa**, Trabzon, 1993.

4 Makaleler

- GÜNEŞ, İhsan, “1923 Seçimlerinde Oylar Nasıl Kullanıldı”, **AÜSBF Dergisi**, XLVI, S.1, (1991), s.253-264.
- ÖZKAYA, Yücel, “Türk Basınında Cumhuriyetin Öncesi ve Sonrası”, **Atatürk Yolu**, Ankara Üniversitesi Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü Dergisi, III, S.11, (Mayıs 1993), s.279-310.